Korkmaz M., Erol A., Tolunay A., 2005. Türkiye'de Ormancılık Uygulamalarını Etkileyen Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, I. Çevre ve Ormancılık Şurası, 22-24 Mart 2005, s. 1537-1544, Antalya.

TÜRKİYE'DE ORMANCILIK UYGULAMALARINI ETKİLEYEN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİMİ, SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Arş.Gör. Mehmet KORKMAZ* Yrd.Doç.Dr. Ayten EROL*
Yrd.Doç.Dr. Ahmet TOLUNAY*

*** SDÜ Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü ISPARTA**

GİRİŞ

Farklı toplumlarda farklı ağırlıklarda olmak üzere sivil girişim dinamikleri mal ve hizmet üretmek, bilgi ve deneyim boşluklarını doldurmak, bilgiyi toplumsallaştırmak ve bilinç geliştirmek, etki veya baskı grupları oluşturup harekete geçirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir sivil hareketin, yukarıda sayılan dinamikleri gerçekleştirmede bireyler yerine, onların gerçekleştirdiği örgütlenmelerle yürütülmesi gerektiği düşüncesi Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) oluşumunu büyük ölçüde açıklamaktadır (Geray 1999).

STK'lar, toplumsal girişimci örgütlerdir. Bir soruna çözüm bulmak, bir eksikliği gidermek, ya da mevcut koşulların iyileştirilmesi için çalışmak ana görevleridir. STK'ların özgün çözümler üretebilmesi ve bu bilgilerin paylaşılması, yinelenmesi ve başka sorunların çözümünde kullanılabilmesi önemlidir.

Avrupa Birliği anlayışına göre STK'lar örgütlenmiş insan topluluklarının, yaşadıkları ülkenin toplumsal ve ekonomik kalkınmasında, sivil toplum düzenine doğrudan katkıda bulunarak, katılımcı demokrasinin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde, çevresel zararların önlenmesinde kimi zaman devlet ve hükümetten de fazla yaşamsal bir rol üstlenir. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (Economic and Social Comittee), toplum yararı doğrultusunda sorumluluk üstlenen, resmi makamlar ile insanlar arasında aracı işlevi gören bütün örgütsel yapılanmaları STK olarak kabul etmektedir. Bu tanım özellikle, örgütlenmiş bir sivil toplumun ve yönetişimin temel unsuru konumundaki bütün ekonomik, toplumsal ve meslekî kuruluşları kapsamaktadır (Sivil kılavuz 2005).

Sanayi ve teknolojik alandaki gelişmelerin yarattığı çevre sorunları kirlenme, bozulma ve yok olma şeklinde kendini göstermiştir. Bu sorunların ortaya çıkması ve boyutunun zaman içerisinde artarak yerküre ölçeğine yayılması nedeniyle, çözüm yollarının arayışında sadece devlet kurumlarının çözüm alternatiflerini geliştirmeleri yetersiz düzeyde kalmıştır. Çözümün genelde ülkeler arası boyutunun yanında ülkesel ölçekte tüm toplum kitlelerinin katılımının esas alınarak çözülebileceği ortaya çıkmıştır. Toplumsal katılımın bireysellikten öte, örgütlü olmasının bu sürecin işlevsel olabilmesi açısından önemli olduğu görülmüş, toplumun örgütlenmesi, bu amaçlara hizmet etmeye yönelik STK'lar şeklinde kendini göstermiştir.

Uluslararası düzeyde yapılan toplantılarda STK'ların orman kaynaklarına ve ormancılık uygulamalarına yönelik etkileri gündeme gelmiştir. Örneğin, 1992'de Brezilya'da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda "Gündem 21", "Rio Deklarasyonu" ve "Orman Prensipleri" belgelerinde ve ormancılık konusunda oluşturulan bölgesel süreçlerde orman kaynaklarının yönetimi konusunda kaynak yöneticilerinin, mahalli toplulukların, yerel halkların, özel sektör temsilcilerinin yanında STK'ların etkin rol oynaması gerektiği

belirtilerek tüm ilgi gruplarının birlikte hareket etmesi gerektiği benimsenmiştir (Atmış, 2003).

TÜRKİYE'DE ORMANCILIK UYGULAMALARINI ETKİLEYEN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİMİ

Türkiye'de ormancılık asli olarak devletin kurduğu kuruluşlar aracılığı ile yapılmaktadır. Bunun en temel nedenlerinden biri ülke orman kaynaklarının devlet mülkiyetinde olmasıdır. Bu açıdan geçmişten günümüze devlet, ormancılık alanında politikalarını ortaya koymuştur. Böylece toplumun orman kaynaklarından yararlanmasına yönelik ormancılık uygulamaları yapılmaktadır.

Devletin ormancılık uygulamaları söz konusu olduğunda, toplumsal katılım son yıllarda üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiştir. Böylece, karar mekanizmalarına yeni temsilciler katılmış ve bunlardan biri de STK'lar olmuştur.

Çalışma alanı olarak çevre sorunlarını, ormansızlaşmayı, orman kaynaklarının korunmasını, orman kaynaklarının yönetimini ve orman kaynaklarına bağımlı kırsal topluluklarının kalkındırılmalarını seçen STK'ların gelişimi aşağıda incelenmiştir.

- ***Ormancılığın mesleki sorunlarıyla ilgilenen STK'lar***: Bu STK'ların gelişim süreci ormancılığın teknik ve bilimsel anlamda gelişiminin başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu STK'lara Türkiye Ormancılar Derneği, Yeşil Türkiye Ormancılar Derneği, Orman Teknikerleri Derneği ve TMMOB Orman Mühendisleri Odası örnek olarak verilebilir.
- ***Ülke ölçeğinde ormancılık, çevre sorunları ve kırsal kalkınma ile ilgilenen STK'lar:*** Bu amaçla kurulan STK'ların 1980'li yıllarda gelişim sürecine başladığı 1990'lı yıllarda ise büyük bir bölümünün kurulduğu görülmektedir. Özellikle son 20 yıl içerisinde bu hızlı gelişim altında yatan nedenlerin başında bu sorunların tüm toplum kesimleri tarafından fark edilmesinin yanında, sivil hareketin etkinliğinin de anlaşılması gelmektedir. Bu amaçlara yönelik olarak Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, TEMA Vakfı, ÇEKÜL Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği örnek gösterilebilir.
- ***Yerel düzeyde örgütlenen STK'lar:*** Bulundukları yörenin sorunlarına çözümler aramak amacıyla kurulmuş STK'lardır. Ülkemizde özellikle son on yılda bu amaçla etkinlikler gösteren ve yerel düzeyde örgütlenmiş çok sayıda STK bulunmaktadır.

Ormancılık uygulamaları orman varlığının korunmasına yönelik değer yargılarının geliştirilmesi ve ormanlık alanların arttırılmasına yönelik etkinlikler olarak ele alındığında, bu amaca yönelik bir çok iyi niyetli çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Örneğin, bunların arasında Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü ağaçlandırma kampanyaları (hatıra ormanlarının kurulması, dikili bir ağacım var kampanyası vb.) ve Orman Genel Müdürlüğü tarafından orman haftası ve ağaç bayramı kutlamaları yapılmış ve yapılmaktadır.

Son yıllarda, STK'ların etkenliğinin artmasıyla bu tip etkinliklerde de artış olmuştur. Ormancılık faaliyetleri içerisinde yer alan "orman köylerinin kalkındırılması"na yönelik

faaliyetler de STK'ların devreye girmesi ile başka bir boyut almıştır. Ayrıca bu faaliyetler ormancılık teşkilatının yaptığı etkinliklerin devamı niteliğini taşımaya başlamıştır.

Ormancılığın sadece uygulama alanına değil, bilimsel anlamda gelişimine de destek vermeye çalışan STK'lar geçmişten günümüze bir çok bilimsel etkinlik de (panel, sempozyum, kongre vb.) gerçekleştirmiştir. Bu etkinliklere, Türkiye Ormancılar Derneği tarafından düzenlenen ulusal ormancılık kongreleri ve yine Türkiye Ormancılar Derneği ve Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneğinin ortaklaşa düzenledikleri I. Ulusal Kent Ormancılığı Kongresi örnek olarak verilebilir.

Bugün STK'lar, ormancılık uygulamalarında önemli bir işleve sahiptir. Bir başka ifade ile Avrupa Birliği'nin, temel tanımlamaları kapsamında oluşmuş STK'lar, bu kavram doğrultusunda işlevsel olmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, yine de STK kavramı hem uluslararası, hem de ulusal düzeyde sınırları kesin olarak çizilebilmiş bir kavram değildir. Ancak, çevresel değerlerin ve orman kaynaklarının korunmasına yönelik bir işlev üstlenmiş STK'ların, toplum yararı doğrultusunda sorumluluk üstlendikleri, resmi makamlar ile halk arasında aracı işlevi gören örgütler oldukları kabul edilmelidir. Nitekim, ormancılık uygulamaları üzerinde etkili olmuş STK'ların, bu doğrultuda önemli çalışmalara imza atmış olmaları da bu işlevlerinin ortaya çıkmaya başladığını göstermektedir.

Son yıllarda STK'ların av ve yaban hayatı, toprak koruma, su rejimini koruma ve düzenleme, klimatolojik etkiler, biyolojik çeşitliliğin koruması, doğal afetlerin önlenmesi ve orman köylerinde kırsal kalkınma çalışmalarına katkı şeklindeki konulara daha fazla önem verdikleri görülmektedir (Geray 2002; Doğru ve Özuğurlu 2003).

YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALARIN BAŞARI DURUMU ve BAŞARISIZLIKLARIN TEMEL NEDENLERİ

Orman kaynaklarına yönelik etkinliklerde hem ormancılık kuruluşlarının hem de STK'ların tam bir başarı kazandıkları söylenemez. Bunun altında yatan en önemli neden, ormanların sürdürülebilir yönetiminden sorumlu kurumlar ile, toplum yararına maddi bir çıkar gözetmeden faaliyet gösteren kuruluşların ortak sorumlulukları paylaşmadan ve görev alanları kapsamında belirli bir çerçeve çizmeden faaliyet göstermeleri olduğu söylenebilir. Ormancılık kuruluşlarının geçmişte yürüttüğü çalışmaların sonuçlarından iki önemli çıkarsama yapılabilir. Bunlar;

- Katılımcılık boyutuna inmeden tek karar verici olarak proje uygulamalarının başlatılması,
- Uygulama projelerine ayrılan bütçelerin yetersizliğidir.

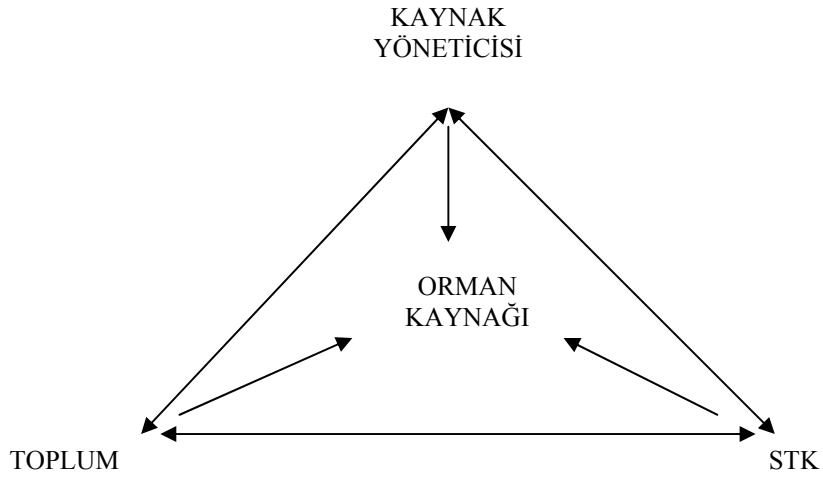
Bu iki nedenden dolayı sonuçlanmış projelerde istenilen başarı düzeyi yakalanamamıştır. Bu durum, son yıllarda ulusal ve uluslararası toplantılardan çıkan sonuçlar doğrultusunda sonuçlandırılmamış proje alanlarına STK'ların girmesi gerektiği kanısını ortaya koymuştur**.** Ancak, STK'ların yeterli bilgi donanımına ve teknik elemana sahip olmamaları da çalışmaların istenen düzeye gelememesine ve bütünlük gösteren bir sonuç elde edilememesine neden olmuştur. Sonuç olarak, hem STK'ların hem de Ormancılık kuruluşlarının başlattığı projelerde her bir kurum ya da STK birbirlerinden bağımsız hareket etmiştir.

Bu durum, STK'ların sadece kendi misyonları kapsamında işlevlerini yerine getirmek istemelerine, ormancılık kuruluşlarının ise iş yükünü azaltacak şekilde hareket etmesine kadar çeşitli nedenlere bağlanabilir. Bugün gelinen noktada "**ortak bir eylem planı"** oluşturulmamasının sıkıntıları halen devam etmektedir. Tüm bunlarla birlikte, ormancılık kuruluşlarının bünyesindeki uluslararası sözleşmelerden ya da uluslararası proje protokollerinden kaynaklanan darboğazların da bu sorunların oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu durum, orman kaynaklarının korunmasına yönelik çalışmalarda, sorumlu tüm kurum ve kuruluşların ortak noktalarda birleşerek, ortak uygulama alanlarında eş zamanlı ve yasal bağlayıcılığı olan projelerde bir araya gelmelerinin daha doğru olacağına işaret etmektedir.

Ormancılığın temel boyutları ile ilgilenen STK'ların nitelikleri ve çalışma sistemlerinin etkinliği ile ilgili tatmin edici bir çalışma bulunmamaktadır. Aralarında, gerçekten saygı duyulacak etkinlikler yürütenler olduğu gibi, pek çoğu neredeyse bir moda akımı gibi oluşmuştur (Akesen ve ark. 2003). Bu da ortaya çıkan sorunların nedenleri arasında sayılabilir.

DEVLET, STK ve TOPLUM İLİŞKİLERİ

Orman kaynakları merkezli yapılacak çalışmalarda diğer ilgi grupları göz ardı edilirse, ilişki özet olarak Şekil 1'de görüldüğü gibi olacaktır. Şekilde görülen kaynak yöneticisi ülkemiz orman kaynaklarının mülkiyeti ve yönetimi dikkate alındığında devlet ormancılık kuruluşları olmaktadır. Bu üçgende yer alan toplum, orman kaynaklarına bağımlı kırsal yöre insanlarının yanında toplumun diğer kesimlerini de içerebilmektedir.

Şekil 1. Orman Kaynakları Çerçevesinde Kaynak Yöneticisi, STK ve Toplum İlişkileri

Devlet ve STK'lar orman kaynaklarına yönelik ortak bir çalışma yürütüyorsa, bu çalışmadan etkilenecek ya da bu süreçte taraf olacak kişi ve gruplar ile, kurulacak iletişim ve işbirliği, çalışmanın başarısı açısından yaşamsal önem taşır. Projeler, kampanyalar ve etkinliklerde, hedef grupların, planlama sürecinin en başından sürece dahil edilmeleri, yapılacak işin başarısı için vazgeçilmez bir koşuldur. Aksi halde, bir sorunu çözmek için yapılan proje, sorunu çözme bir yana, yeni sorunlar dahi doğurabilecektir. Örnek olarak hedef kitleye getirilen kısıtlamaların (proje alanlarında yaşayan hedef kitleye karşı alınan polisiye

önlemler gibi) ilgili kurumlara karşı bir güvensizlik ve mevcut kaynakların zorlama ile ellerinden alındığı duygusunu ortaya çıkardığı gözlenmektedir.

STK'ların, toplum kesimlerini örgütleme konusundaki deneyimleri ile devlet kuruluşları ile hedef gruplar arasında bir aracı gibi hareket etmeleri olması gereken yaklaşımı ifade eder. Bu aracılık, daha iyi iletişim, teknoloji transferi, kamu duyarlılığının arttırılması şeklinde kendini gösterir (Arnold 1997)

Ancak, yapılan bir çalışma, STK'ların halkın yararına olmasını amaçlamakla birlikte, kimi zaman halka rağmen ya da halka karşı proje uygulamaya çalıştığını, projelere hedef kitleden yeterince katılım sağlayamadığını, büyük kentlerden gelip kırsal bölgelerde proje yürüten STK'ların, sonlandırma (bitirme) stratejileri olmadan projelerini bitirdiklerini, proje süresince yerel STK'lar ile yeterince işbirliği yapmadıklarını, bu nedenle yöre halkından yeterli destek alamadıklarını, bütün bunların sonucunda da, hedef kitlenin ve halkın STK'lara olumsuz baktığını ortaya çıkarmıştır (Sivil Kılavuz 2005).

İlişkinin diğer bir boyutunu da devlet ile STK'lar oluşturmaktadır. Türkiye'de devlet kuruluşlarının STK'lara bakışını ifade eden bir çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: "*STK'lar genel olarak devlete göre daha hızlı ve pratik, ancak toplumla iletişimleri zayıftır. Toplum STK'ları tanımamakta ve dinlememektedir. STK'ların kendi aralarındaki sorun ve çatışmalar, yürüttükleri projelere de yansımaktadır. Son dönemde giderek profesyonelleşen bazı STK'larda gönüllülük ve sivil bilinç arka planda kalıp, daha çok para karşılığı işler yapılmaktadır. Pek çok şirket ise, devlet ihalelerine girmek yerine proje desteği alabilmek için dernek kurmaya başlamıştır."* STK'ların merkezî ve yerel yönetim ile ilişkisinin doğasında, STK'ların kendi başına bir güç odağı olması nedeniyle bir karşıtlık bulunur (Sivil kılavuz 2005). Bu karşıtlık, karşılıklı anlayış çerçevesinde çözüm üretecek biçimde kullanılabilmelidir.

SONUÇ

Bir protokol anlaşması olsun ya da olmasın, yürütülen çalışmalarda sadece STK'ların ya da sadece ormancılık kuruluşlarının geldiği sonuçların değil, bu çalışmaları hangi çerçevede yürüttüklerini sorgulamak ortak hedeflerin belirlenmesi bakımından önemlidir.

Karşılıklı ilişkilerin tam anlamıyla gelişememesi, çalışmaların başarısını olumsuz etkilemektedir. Çünkü, pek çok durumda devlet kurumları ve STK'lar birbirlerini ya birer çözüm ortağı ya da birer engelleyici olarak görebilmektedir. STK'ların devlet kuruluşlarının proje ya da uygulamalarını eleştiremediği, aynı zamanda ortak çalışmalarda tamamlayıcı bir hizmet sunamadığı, dolayısıyla sağlıklı ilişkiler kuramadığı görülmektedir. Bu durum tamamen STK'ların üst düzey yönetimleri ile devlet kurumlarının üst düzey yönetimleri arasındaki kişisel ilişkilerin boyutuna bağlı olarak değişebilmektedir.

STK'ların kamu-yerel-sivil örgütlenmesinde kazandıkları deneyimler henüz uygulamalara yansımamış, bağımsız olarak yürüttükleri uygulamalarda misyonlarını yerine getirmek üzere başlatılan girişimler olarak kalmıştır. STK'ların ve kamu kurumlarının toplum yararına yürüttükleri çalışmalarda önem verdikleri konular benzer olmasına rağmen birbirlerinden bağımsız yürütüldükleri için başarılı sonuçlar elde edilememiştir.

STK'ların, ilgi alanlarına giren konularda bilgilenme haklarını talep etmeleri, resmi kuruluşların partneri olarak rol alabilmeleri gerekmektedir. Belirtilen bu konular STK faaliyetlerinin ormancılık uygulamalarında sıklıkla göze çarpmaktadır. Ormancılık uygulamalarındaki başarısızlıkların, esas olarak ortak sorumluluklar dahilinde hareket edilememesinden, nitelikleri belirlenmiş alanlarda yürütülememesinden ve bu çalışmalarda katılımcıların karar mekanizmasında yer almamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Orman ekosistemleri tüm ilgi gruplarının karşılıklı ilişkisini ifade eden bir doğa parçası olduğuna göre, ormancılık uygulamalarının fonksiyonel açıdan tanımlanması ve belirlenecek orman nitelikleri kapsamında planlanması gerekmektedir. Bir başka ifade ile, ormancılık uygulamaları bir bütün olarak ele alınmalı ve bu da ülkemiz için yeni bir yaklaşım olan havza boyutu ile gerçekleştirilmelidir. Bu yaklaşım; ülke yönetimleri, STK'lar ve uzman elemanlar ile bölge insanları arasında yeni bir işbirliği yaratacak şekilde tasarlanmalıdır.

Böylece, ortaya bir ortaklık kavramı çıkacak ve bundan etkilenen taraflar arasında işbirliği anlayışı gelişecektir. Bu durum, halkın, sivil toplum örgütlerinin ve yasal sorumlu olarak devlet kurumlarının katkılarının ortaya çıkacağı anlamına da gelmektedir.

Orman kaynaklarının geliştirilmesi ya da iyileştirilmesi amacı ile uygulanacak çalışmalar, karar vericileri ve bu karar vericilerin nitelikleri ve işlevleri belirlenmiş olduğu taktirde başarı ile sonuçlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Akesen A., Ekizoğlu A., Erdönmez C., Kuvan Y., 2003, Ormancılıkta Katılım: Ormancılık Politikası Açısından Bir Değerlendirme, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara.

Arnold, J.E.M, 1997, Ormancılığın Sürdürülebilir Kalkınmaya Katkısının Sosyal Boyutları, XI. Dünya Ormancılık Kongresi, Cilt: 5 S 3-23, Antalya, Türkiye.

Atmış E., Dünyada ve Türkiye'de Ormancılıkta Katılım, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara.

Doğru M., Özuğurlu E., 2003, Ormancılık Planlamasında Katılım, II. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormancılar Derneği, Ankara.

Geray U., 1999, Sivil Toplum Örgütleri ve Etik, Çekül Vakfı, 15 s.

Geray U., 2002, Ormancılık Kurumları, Ulusal Ormancılık Programı Projesi, TCP/TUR/0066.

Sivil Kılavuz, 2005, Sivil Toplum Geliştirme Programı STK destek ekibi yayını (AB Projesi), Editör: Nafiz Güder, www.stgp.org.